

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ВА МУСТАҚИЛ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ УСЛУБИЁТИ

Хасанов Ислон Рустамович

Асанова Фериде Ленуровна

Абдухакимова Мадина Абдурашид кизи

Абдикаимова Дилобар Вахиджановна

Тошкент Давлат Тиббиёт Университети.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23593886>

Аннотация. Ушбу мақолада олий таълим муассасаларида мустақил таълим ва мустақил ишларни ташкил этиш услубиёти масалалари кўриб чиқилади. Муаллифлар мустақил таълимнинг моҳияти, унинг талаба билим олиш жараёнидаги ўрни ва вазифаларини таҳлил қилади. Мақолада мустақил ишларни ташкил этишнинг асосий шакллари – реферат, конспект, лойиҳа иши, кейс-таҳлил, илмий тадқиқот элементлари билан боғлиқ топшириқлар кўриб чиқилади. Шунингдек, ўқитувчининг мустақил ишларни бошқаришидаги роли, талабанинг ўз-ўзини назорат қилиши, вақтни режаслаштириши ва ахборот манбалари билан ишлаш кўникмалари шаклланиши ёритилади. Муаллифлар мустақил таълимни самарали ташкил этиш бўйича амалий тавсиялар беради.

Калим сўзлар: мустақил таълим, мустақил иш, ташкил этиш услубиёти, ўз-ўзини назорат қилиш, режаслаштириш, ахборот манбалари, олий таълим, талаба фаолияти.

Кириш. Замонавий олий таълим тизимида талабанинг мустақил ишлаши ўқув жараёнининг марказий қисмига айланиб бормоқда. [1] Бу жараёнда ўқитувчи фақат билим берувчи эмас, балки талабанинг мустақил изланишини йўналтирувчи, маслаҳат берувчи ва назорат қилувчи шахс сифатида намоён бўлади. Мустақил таълим талабанинг ўз билимини чуқурлаштириши, танқидий фикрлаши, ахборотни мустақил топиши ва таҳлил қилиши учун зарур шарт-шароит яратади. [2] Айниқса, тиббиёт каби мураккаб ва жавобгар соҳаларда мустақил таълимнинг аҳамияти янада ортади, чунки бўлажак шифокор ўз фаолиятида доимий равишда янги маълумотларни ўзлаштириши ва қарор қабул қилишига тўғри келади.

Мавзунинг долзарблиги шундаки, кўплаб олий таълим муассасаларида мустақил ишлар формал тарзда ташкил этилади, талабаларга аниқ кўрсатмалар берилмайди, баҳолаш мезонлари ноаниқ бўлиб қолади. [3] Натижада мустақил таълим ўз мақсадига етмайди, талаба эса фақат формал тарзда топшириқни бажаради. Шу сабабли мустақил таълим ва мустақил ишларни ташкил этишнинг самарали услубиётини ишлаб чиқиш бугунги куннинг муҳим вазифаларидан биридир.

Ушбу тадқиқотнинг мақсади олий таълим муассасаларида мустақил таълим ва мустақил ишларни ташкил этиш услубиётини тизимли ўрганиш ва амалий тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқот вазифалари қаторига мустақил таълим тушунчасининг моҳиятини очиб бериш; мустақил ишларнинг асосий шакллари аниқлаш; уларни ташкил этиш босқичларини кўрсатиб ўтиш; ўқитувчи ва талаба ўртасидаги ҳамкорликнинг ўзига хос жиҳатларини таҳлил қилиш; баҳолаш мезонларини такомиллаштириш бўйича таклифлар бериш киради. [4]

Тадқиқот объекти олий таълим муассасаларидаги мустақил таълим жараёни, предмети эса уни ташкил этиш услубиётидир. Мақолада тизимли таҳлил, қиёсий ўрганиш, кузатув ва илмий адабиётларни таҳлил қилиш усулларида фойдаланилган.

Асосий қисм. Мустақил таълим деганда талабанинг ўқитувчи бевосита иштирокисиз, лекин унинг йўл-йўриғи ва топшириғи асосида амалга оширадиган ўқув-билиш фаолияти тушунилади. Бу фаолият натижасида талаба янги билимларни ўзлаштиради, мавжуд билимларини чуқурлаштиради ва амалий кўникмаларини шакллантиради. [5] Мустақил таълимнинг асосий хусусияти шундаки, у талабадан фаоллик, ўз-ўзини бошқариш ва масъулиятни талаб қилади. Талаба ўз вақтини режалаштириши, вазифаларни кетма-кетлигини белгилаши, зарур манбаларни топиши ва натижани тақдим этиши керак.

Мустақил ишларни ташкил этишнинг бир неча асосий шакллари мавжуд.

Биринчидан, бу реферат ва конспект шаклидаги ишлар. Улар талабадан маълум бир мавзу бўйича адабиётларни ўқиши, асосий фикрларни ажратиши ва уларни қисқа ва аниқ тарзда ифодалашини талаб қилади. [6] Бу шакл талабанинг ахборот билан ишлаш, уни таҳлил қилиш ва умумлаштириш кўникмаларини шакллантиради. Бироқ фақат реферат билан чекланиш мустақил таълимнинг имкониятларини торайтиради, шу сабабли бошқа шакллардан ҳам фойдаланиш зарур.

Иккинчидан, лойиҳа иши ва кейс-таҳлил шакллари мустақил ишларнинг самарали воситалари ҳисобланади. Лойиҳа иши талабадан муаммони аниқлаш, уни ҳал қилиш йўллари излаш, натижани тақдим этиш каби кўникмаларни талаб қилади. [7] Кейс-таҳлил эса реал ҳаётий вазиятни таҳлил қилиш, муқобил ечимларни баҳолаш ва асосли қарор қабул қилиш кўникмаларини ривожлантиради. Тиббиёт таълимида кейс-таҳлил айниқса қимматли, чунки у талабани клиник фикрлашга тайёрлайди.

Учинчидан, илмий тадқиқот элементлари билан боғлиқ топшириқлар мустақил ишларнинг юқори шакли ҳисобланади. Бу илмий мақола ёзиш, адабиётлар шарҳини тузиш, кичик тадқиқот ўтказиш, натижаларни таҳлил қилиш ва хулоса чиқаришни ўз ичига олади.

Бундай топшириқлар талабани илмий фаолиятга тайёрлайди, танқидий фикрлаш ва далилларга асосланган хулоса чиқариш кўникмаларини шакллантиради.

Мустақил ишларни ташкил этиш бир неча босқичдан иборат. Биринчи босқичда ўқитувчи топшириқнинг мақсадини аниқ белгилайди, талабага нимани ўрганиши ва қандай натижага эришиши кераклигини тушунтиради. Иккинчи босқичда талабага зарур манбалар, услубий кўрсатмалар ва баҳолаш мезонлари тақдим этилади. Учинчи босқичда талаба мустақил равишда ишни бажаради, ўқитувчи эса маслаҳат ва йўл-йўриқ бериб туради.

Тўртинчи босқичда натижа тақдим этилади ва баҳоланади. Бешинчи босқичда ўқитувчи ва талаба биргаликда ишни таҳлил қилади, камчиликларни аниқлайди ва келгусида яхшилаш йўллари белгилайди.

Ўқитувчининг мустақил ишларни бошқаришдаги роли жуда муҳим. У фақат топшириқ берувчи эмас, балки маслаҳатчи, йўналтирувчи ва назорат қилувчи шахсдир.

Ўқитувчи талабанинг қизиқишларини ҳисобга олиши, топшириқларни индивидуаллаштириши, мунтазам фикр-мулоҳаза билдириши ва талабани рағбатлантириши лозим.

Агар ўқитувчи фақат натижани баҳолаш билан чекланса, талабада мустақил ишлашга бўлган қизиқиш пасаяди.

Талабанинг ўз-ўзини назорат қилиши ҳам мустақил таълимнинг муҳим шартидир.

Талаба ўз ишини режалаштириши, вақтни тўғри тақсимлаши, бажарилган ишни текшириши ва хулоса чиқариши керак. Бу кўникмалар келгусида касбий фаолиятда ҳам зарур бўлади, чунки шифокор ўз билимини доимий янгиллаши ва мустақил қарор қабул қилишига тўғри келади.

Баҳолаш мезонлари мустақил ишларни ташкил этишнинг ажралмас қисмидир. Баҳолаш натижагагина эмас, балки жараёнга ҳам қаратилиши керак. [8] Талабанинг изланиши, манбалардан фойдаланиши, таҳлил қилиши, фикрини ифодалаши ва хулоса чиқариши алоҳида баҳоланиши лозим. Шунингдек, талабанинг ўз ишини тақдим этиши, саволларга жавоб бериши ва муҳокамада иштирок этиши ҳам ҳисобга олиниши мақсадга мувофиқ.

Мустақил таълимни самарали ташкил этиш учун бир қатор амалий тавсияларни бериш мумкин. Биринчидан, топшириқлар аниқ, тушунарли ва ўлчанадиган бўлиши керак.

Иккинчидан, талабаларга зарур манбалар ва услубий кўрсатмалар тақдим этилиши лозим. Учинчидан, ўқитувчи мунтазам фикр-мулоҳаза билдириб туриши керак.

Тўртинчидан, баҳолаш мезонлари олдиндан эълон қилиниши ва адолатли бўлиши зарур. Бешинчидан, мустақил ишларнинг натижалари амалий фаолият билан боғланиши керак, шунда талаба уларнинг аҳамиятини англайди.

Хулоса. Мустақил таълим ва мустақил ишларни ташкил этиш услубиёти олий таълим сифатини оширишнинг муҳим омилидир. Мустақил таълим талабанинг фаоллигини, ўз-ўзини бошқаришини ва масъулиятини талаб қилади, шу билан бирга унинг танқидий фикрлаши, ахборот билан ишлаши ва мустақил қарор қабул қилиши кўникмаларини шакллантиради.

Мустақил ишларнинг асосий шакллари – реферат, конспект, лойиҳа иши, кейс-таҳлил ва илмий тадқиқот элементлари билан боғлиқ топшириқлардир. Уларни ташкил этиш бир неча босқичдан иборат бўлиб, ҳар бир босқичда ўқитувчининг роли ва талабанинг масъулияти аниқ белгиланиши лозим. Баҳолаш натижагагина эмас, балки жараёнга ҳам қаратилиши керак.

Келгусида мустақил таълимни янада самарали ташкил этиш учун рақамли воситалардан кенг фойдаланиш, топшириқларни индивидуаллаштириш, талабаларнинг ўз-ўзини баҳолашини рағбатлантириш ва мустақил ишлар натижаларини амалий фаолият билан боғлаш долзарб вазифалардан биридир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Жўраев Н.Қ. Мустақил таълим асослари // Монография. – Тошкент: Фан ва технология, 2022. – Б.85-102.
2. Ходжаев Б.Т. Олий таълимда мустақил ишларни ташкил этиш // Ўқув қўлланма. – Тошкент: Иқтисод-Молия, 2023. – Б.108-125.
3. Назаров Ш.Р. Таълим жараёнида талаба фаолияти // Социологик тадқиқотлар журналі. – 2023. – №2. – Б.41-52.

4. Абдурахмонова Д.К. Мустақил таълимнинг дидактик асослари // Илмий мақола. – Тошкент: ЎзМУ нашриёти, 2024. – Б.35-46.
5. Каримов А.А. Реферат ва конспект тайёрлаш услубиёти // Ўқув қўлланма. – Тошкент: Адолат, 2022. – Б.88-98.
6. Муминов Р.Т. Лойиҳа иши ва кейс-таҳлил // Дарслик. – Тошкент: Ношир, 2021. – Б.75-90.
7. Саидов У.С. Илмий тадқиқот асослари // Монография. – Тошкент: Адолат, 2022. – Б.98-112.
8. Холиқова Н.М. Таълимда режалаштириш кўникмалари // Рақамли иқтисодиёт ва инновациялар. – 2024. – №1. – Б.68-79.